

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verslagen

Supervisie

Subjectiverende weten-schap in de psychoanalytische derde

Verslag van

Supervisant en supervisor in dialoog over psychoanalytische supervisie [Kortenbergh, 26 januari 2012]

JOS DE VOGELAER

Nicole Vliegen, psychoanalytica, hoofd van de opleiding psychodynamische kinderspsychotherapie aan de KU Leuven, leidde de studiedag van de Vlaamse Vereniging voor Psychoanalytische Therapie over supervisie in door de verhouding tussen de eigen leeranalyse, theoretisch-technische opleiding en supervisie in een psychoanalytisch reflectie-kader te plaatsen. Ik dacht hierbij ook aan andere triangulaties in de externe realiteit, zoals met: psychoanalytische instituten, ethische code, een kader voor de opleiding van opleiders, de (media-)maatschappij. De thematiek van supervisie in de psychoanalyse werd door de verschillende sprekers niet vanuit een 'leermeester-', 'expertise'-model benaderd, maar vanuit een impliciet 'bioniaans, ogdeniaans' model: de supervisor als *container* van de primitieve angsten, schaamte, verwarring en machteloosheid van de supervisant; als faciliterende, steunende omgeving, die optimale voorwaarden schept, met aandacht voor de ontwikkeling van intrapsychische ruimte, de capaciteit tot reflectie, 'negative capability', nieuwsgierigheid, creatieve intrapsychische processen en de verwerking en transformatie van eigen gevoelens over de supervisie relatie en de gesuperviseerde psychoanalytische relatie bij supervisant en supervisor. Met daar-

naast aandacht voor processen bij de supervisant, zoals imitatie, identificatie en idealisatie versus internalisatie, zichzelf worden, het ontwikkelen van specifieke competenties, en bij de supervisor: het verlangen te superviseren, machteloosheid, niet weten, paniek versus de dynamiek van macht of zich bijzonder voelen.

Marc Hebbrecht, zelf opleidingsanalyticus, trof in de tweede lezing de toon van een 'live psychoanalytische sessie'. Hij gaf een authentieke, ontroerende, respectvolle en persoonlijk doorleefde weergave van zijn eigen 'carrière' als psychoanalytisch supervisant en als supervisor in de voorbije dertig jaar. Hij illustreerde dit met sprekende vignettes, waarin nog onbegrepen overdracht-tegenoverdrachtsconstellaties tussen analy-sant en psychoanalyticus hun weg vonden in de interacties tussen Marc Hebbrecht en zijn verschillende supervisors en supervisanten: ook tijdens zijn lezing levend, op een aangrijpend warme en aanwezige manier. Hij kaartte daarnaast ook andere aspecten aan: 'disclosure', het ritme van de supervisant respecteren en 'generativiteit' — nú met genegenheid aan de jongere generatie doorgeven wat hij ooit zelf als dankbare supervisant kreeg.

De derde spreker was Imre Szecsy, psychoanalyticus en supervisor in Stockholm. Hij heeft zich zijn hele professionele leven beziggehouden met het ontwikkelen van een opleidingsinstituut voor supervisors, training van psychoanalytici tot supervisor, monitoring ervan en research erover: een levenswerk van bijna een halve eeuw. In de handen van deze warme en competente man leek dit een omvattende maar veilige onderneming; bij een ander valt mijns inziens het risico te vrezen van het ontstaan van een te veellagig, paranoïde controlesysteem: 'Quis custodiet ipsos custodes?' Zo'n

systeem dreigt voorbij te gaan aan de blijvend onvolmaakte, pijnlijk feilbare menselijke inspanning van het psychoanalytisch trachten te begrijpen wat zich afspeelt in de Ander, en/of tussen die Anderen.

Minder bijval kreeg Szecsödy — ook tijdens de koffiepauze in de wandelgangen — voor zijn nogal ongenueanceerd optimistische inschatting van het nut van het gebruik van audio- en videotapes voor supervisie- en researchdoeleinden. In de eindbespreking benadrukte Nicole Vliegen het voordeel ervan in psychoanalytische babyobservatie om non-verbale fenomenen waar te nemen, Marc Hebbrecht dan weer het soms verlamme, controlerende ervan.

De drie volgende sprekers deelden elk hun persoonlijke ervaringen en psychoanalytische reflecties met de toehoorders.

Ilse Vansant, psychodynamisch kinderpsychotherapeute, belichtte als supervisante tijdens een psychodynamische kinderpsychotherapie tevens de parallellen tussen de ontwikkeling van het *leren* in een supervisieproces en de psychische ontwikkeling bij het groeiende kind.

Ann Verhaert, psychodynamisch kinderpsychotherapeute, bracht haar vragen, angsten en twijfels als indertijd beginnend supervisor in de psychodynamische kinderpsychotherapie en de babyobservatie volgens Esther Bick: *leren als supervisor, waarom supervisor willen worden?* Ze vertelde over de machteloosheid van supervisor én supervisor, opgelegd door de regels en het kader in de psychoanalytische babyobservatie volgens Esther Bick.

Hilde Van Pelt, psychoanalytisch therapeute, verhaalde over haar belevingen als supervisante tijdens de residentiële groepspsychotherapie met volwassenen die zij begeleidde.

Paul Verhaeghe, lacaniaans psychoanalyticus en hoogleraar, vakgroepvoorzitter Psychoanalyse aan de Universiteit Gent, bracht *Psychoanalytische opleiding als contradictio in terminis*. Hij reflecteerde vanuit: [1] de verschillende wetenschapstheoretische hoedanigheid van *leren*, *kennis* en *weten-*

schap: kennis is volgens hem altijd ook moreel van aard, betreft dus ook altijd de kennis van goed en kwaad in verband met eigen handelen, zo ook het *niët-weten* van Oedipus, en [2] Freuds evolutie van *«kennis naar de analysant (Dora) overdragen, aanleren»* (volgens Aristoteles: *epistēmē, technē*, zoals nu in de theoretisch-technische opleiding) naar de *«overdracht»* (van *«kennis»*: van de analysant naar de *analyticus*) subjectiverend *durcharbeiten* (volgens Aristoteles: *fronesis, zelfkennis*¹). Groeiende zelfkennis tijdens het psychoanalytische proces én de psychoanalytische supervisie leidt tot subjectvorming: bij analysant, psychoanalyticus en supervisor.

Verhaeghe belichtte dit vanuit het lacaniaanse discours-concept: de valkuilen van het Meester-discours en het Universitaire discours tegenover het Hysterische discours, met als enige uitweg het subjectiverende Analytische discours, in de supervisie, en als supervisie de eigen weg zoeken als psychoanalyticus, de eigen ultieme eenzaamheid, onmacht, onvolmaaktheid en verantwoordelijkheid integreren.

Hiermee werd een belangrijk achterliggend thema opnieuw aan de orde gesteld: is supervisie van een psychoanalytisch proces een hoofdzakelijk *«didactische»* ervaring tussen leerling en leermeester? Een nieuwe psychoanalytische kuur in een voor de supervisor/beginnend psychoanalyticus gewijzigde situatie? Een mengvorm hiervan? Een *de-novo-ervaring*: die door beide participanten gecreëerd wordt en elementen van al het voorgaande in zich draagt? Tijdens de studiedag was tevens subliminaal te beluisteren dat de psychoanalyse meer dan ooit een zeer hard werkende discipline blijft, die psychische ontwikkeling in deze welbepaalde relatievorm zeer zorgvuldig verzorgt en op verschillende niveaus aanleert, bewaakt en bijstuurt, niet het minst door daarbij ook steeds zichzelf kritisch onder de loep te nemen. Zijn de critici van de psychoanalyse daartoe in staat? In de nabespreking miste Rudi Vermote, psychoanalyticus, de bespreking van *«catas-*

trophic change» volgens Bion, als fenomeen dat in de supervisie tot verandering kan leiden.

Deze studiedag hoort thuis in de categorie van hoogstaande, blijvend inspirerende, «esthetische» psychoanalytische ervaringen.

Noot

- 1 Jef Dehing, psychoanalyticus, herinnerde eraan dat het gezegde «Gnothi seauton» voluit luidt: «Ken uzelf als *sterfelijk* wezen.»

Het NVPA-lustrum: een terugblik

Verslag van

Herinneren, onderzoeken en opstaan
[Amsterdam, 9 november 2012]

HENK HILLENAAR

Het negentiende lustrumcongres van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse, dat op vrijdagmiddag 9 november onder grote belangstelling in De Bazel in Amsterdam gehouden werd, droeg de titel *Herinneren, onderzoeken en opstaan*. Deze feestelijke bijeenkomst heeft zich inderdaad voornamelijk beziggehouden met de herinnering, en daar was een goede reden voor. De ochtend van dezelfde dag had de Vereniging een contract getekend met het in De Bazel gevestigde Amsterdamse stadsarchief. Dankzij de inspanningen van velen — en de hulp van de Psychoanalytische Fondsen — zal deze dienst voortaan zorg dragen voor het archief van de Vereniging dat in de achterkamers van het Olympiaplein het risico liep te verkommeren. Nu zijn deze papieren vakkundig geïnventariseerd en is het meeste ervan voor het publiek toegankelijk. Vooral dát heuglijke gebeuren werd deze middag gevierd, onder meer met het tonen van enkele top-

stukken uit de eerste jaren van de Vereniging. Ook werd het aantrekkelijk verzorgde programma van deze dag opgeluisterd door foto's uit die tijd, onder meer van de eerste voorzitter van de NVPA, A. van Renterghem. Yteke Hettinga, voorzitter van de archiefcommissie, en Lydia Hagoort, die als historica de afgelopen jaren het leeuwendeel van de archiverische werkzaamheden heeft verricht, brachten met gepaste trots verslag uit van dit proces, waarmee het verleden van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse eindelijk normaal toegankelijk wordt voor wetenschappelijk onderzoek.

Een ander belangrijk moment deze middag was de presentatie van *Sigmund Freud — Brieven aan Jeanne Lampl-de Groot*, waarmee niet alleen Freud maar ook een van de meest bekende en spraakmakende figuren in de geschiedenis van de Vereniging nog eens voor het voetlicht werd gebracht. Gerit Bögels, die deze uitgave fraai verzorgd heeft, betreurde het uiteraard dat de brieven van mevrouw Lampl aan Freud — ze moesten beiden in 1938 Wenen ontvluchten — verloren zijn gegaan. Ze constateerde dat Freud in deze correspondentie vaak de nadruk legt op het voorstellingsvermogen en de verbeelding van analysant en analyticus, en op de rol die literatuur heeft gehad en nog heeft voor de analyse. Zij bood aan een van de dochters van mevrouw Lampl, Edith Berkovitch-Lampl, het eerste exemplaar van haar boek aan. In haar dankwoordje bleek Edith Lampl zich nog levendig te herinneren hoe zij ooit als kind in Wenen op de knieën van «Herr Professor Freud» had mogen zitten.

Na de pauze vertoonde Wouter Gomperts twee onder zijn toezicht gemaakte films waarin door patiënten verslag wordt gedaan van hun analyses: geslaagde analyses, zoals zij beiden in heldere taal en vanuit eigen, persoonlijke ervaring vertelden. Het zijn documenten die als voorlichting bedoeld zijn voor geïnteresseerde buitenstaanders, een welkome aanvulling op het veelal theoretisch gekleurde materiaal waarmee kan-